

Prefaziun al plan d'educaziun per las scolinas en il chantun Grischun

---

Il fatgs da scolina en il chantun Grischun è sa sviluppad fermamain en il decurs dals davos decennis. Grazia a sforzs communabels dal chantun e da las vischnancas ha oz la pli gronda part dals uffants la pussaivladad da frequentar ina scolina durant dus onns. Per ch'ils purtaders da las scolinas possian mintgamai ademplir ils basegns da lur uffants en la situaziun concreta han els basegn da la relativamain gronda libertad d'acziun e da concepziun ch'è fixada en la lescha davart las scolinas. En il senn da questa lescha da basa che datescha dal 1992 sa reflectescha la varietad dal chantun Grischun er en quai che concerna l'organisaziun e l'administraziun da sias scolinas.

Il preschent plan d'educaziun è da considerar sco part da questa basa. El duai dar sustegn a las singulas mussadras che lavuran per part sut premissas fitg differentas, dentant senza restrenscher lur activitads.

Nus engraziain al cussegl d'educaziun dal chantun Son Gagl che nus avain pudì surpigliar ses plan d'educaziun e cumpletter quel cun in chapitel introductiv grischun. Medemamain engraziain nus als commembers da la gruppa da lavur che ha elavurà las adattaziuns a la situaziun dal chantun Grischun.

Paul Engi
schef da l'uffizi
per las scolas popularas e las scolinas

Preavis

L'emprima part, il mussavia da quest plan d'educaziun, cumpiglia ils chapitels numerads cun las cifras romanas

0. Mussavia, 1. Introducziun, 2. Ideas directivas e 3. Cundiziuns da basa.

Quests 4 chapitels èn ina introducziun en il plan d'educaziun sco tal ed en la lavur cun quel. Els èn vegnids elavurads u repassads spezialmain per il chantun Grischun.

La segunda part numerada cun cifras arabas cumpiglia il chapitel

4. Plan d'educaziun da la scolina

e surpiglia cumplettaimain il plan d'educaziun da la scolina dal chantun Son Gagl.

0 Mussavia	I
1 Introducziun	IV
2 Ideas directivas	XII
3 Cundiziuns da basa	XIX
4 Plan d'educaziun da la scolina	1

**Mussavia per il plan d'educaziun songagliais
or dal puntg da vista dal Grischun**

||

|

Mussavia per il plan d'educaziun songagliais or dal puntg da vista dal Grischun

Il plan d'educaziun songagliais per las scolinas n'è betg vegni elavurà en l'ambient da la politica da scola e da la cultura da scola dal chantun Grischun, sco mintga plan d'instrucziun da scolina extrachantunal. Quest fatg è en mintga cas da resguardar. Tgi che lavura cun il plan d'educaziun songagliais ha da leger, d'applitgar e da realisar quel tenor ils basegns d'ina scolina grischuna. Sin fundament da la varietad da nossas cundiziuns da scolina vegnan las mussadras e las autoritads da scolina pertutgadas dentant er a stuair resguardar las cundiziuns da mintga lieu.

Applitgond il plan d'educaziun songagliais èsi da far atenziun spezialmain als suandants puncts:

Secturs da furmaziun

Ils secturs da furmaziun en il plan d'educaziun songagliais (part D, paginas 9 - 39) enunteschan secturs d'emprender ed eventualas finamiras approximativas sco er exempels per vias, cuntegns e meds. Quels duai la mussadra integrar successivamain en la planisaziun e la realisaziun da la promoziun dals uffants. **L'instrucziun na dastga en mintga cas betg vegnir structurada sco en scola cun lecziuns u retschas da lecziuns en ils secturs *uman ed ambient, lingua, activitads matematicas u auters*.** En quest connex èn las **indicaziuns** en il plan d'educaziun songagliais (part C, pagina 7 ed 8, chavazzins: cumbinaziuns, princips didactics, princips metodics) d'impurtanza particulara.

Lavur creativa e musica

Igl è da resguardar ch'il sector da furmaziun *lavur creativa e musica* (part D, paginas 25 - 31) consista da dus secturs parzials separads cleramain in da l'auter, numnadamain dal sector parzial *lavur creativa* (paginas 25 - 27) e dal sector parzial *musica* (paginas 28 - 31). Per la lavur cun il plan d'educaziun pudessi esser cunvegnet da sa basar conscientamain sin domadus secturs parzials.

Activitads matematicas

Sche la muntada e la funcziun dals secturs da furmaziun vegnan chapidas fauss u interpreta-das fauss, pudess - oravant tut en il sector da las activitads matematicas - exister il privel che la mussadra glischna nunvulidamain en l'instrucziun da matematica sco tala. Tgi che è dentant conscient da quest privel, al vegn er a pudair far frunt.

Educaziun en connex cun ils meds da massa, computer

Il plan d'educaziun songagliais na s'occupa betg anc u be latentamain (p.ex. medias da tun, part D, pagina 29) da quest complex da dumondas. Dapli paisa che la singula mussadra dat a questas dumondas e pli fitg ch'ella vegn a stuair sa basar qua sin atgnas ideas e finamiras ed observar il svilup en l'avegnir.

Situaziun linguistica particulara en il chantun Grischun

La situaziun linguistica en il chantun Grischun è unica, almain per la Svizra. La singula scolina na vegn betg mo confruntada sco en tut ils auters chantuns cun ina plurilinguitad chaschunada tras l'immigraziun da l'exteriur, mabain en blers lieus er cun ina plurilinguitad creschida historicamain. Sche la scolina sto promover en auters chantuns en emprima lingia l'integraziun linguistica dals uffants immigrads, sto nosssa scolina, sper questa obligaziun, er gidar en blers lieus a rinforzar las linguas chantunalas. Gist il rinforzament da nossas linguas chantunalas fa part da las incumbensas particularas da nossas scolinas grischunas. Sch'ins applitgescha dentant correctamain il sectur da furmaziun *lingua* dal plan d'educaziun songagliais (part D, paginas 19 - 24), po er quel contribuir sia part en quest connex.

A tge serve il plan d'educaziun?

V

Instrument per planisar, lavurar e reflectar, coordinaziun en la scolina, legitimaziun e controlla, basa per meds d'instrucziun, basa per la scolaziun e la furmaziun, basa per models directivs

Las basas dal plan d'educaziun?

VII

Las basas legalas e las ideas directivas

La structura dal plan d'educaziun songagliais

VIII

Dal plan d'educaziun a l'instrucziun

X

A tge serva il plan d'educaziun?

Il plan d'educaziun resguarda differentas incumbensas ed è in instrument multifar per tut las persunas participadas a la scolina. Per la mussadra, ils geniturs, las autoritads da scola, ils responsabels per la scolaziun e la furmaziun e per ils producents da meds d'instrucziun furma el ina basa da communicaziun objectiva per las finamiras e la concepziun da la scolina.

Il preschent plan d'educaziun ademplescha spezialmain las suandantas funcziuns:

- instrument per planisar, lavurar e reflectar
- coordinaziun en la scolina
- legitimaziun e controlla
- basa per meds d'instrucziun
- basa per la scolaziun e la furmaziun
- basa per models directivs

Instrument per planisar, lavurar e reflectar

Il plan d'educaziun circumscriba las finamiras ch'ils uffants duain cuntanscher. En il plan d'educaziun chatta la mussadra basas ed agids per organiser, planisar, furmar e reflectar sia instrucziun.

En il plan d'educaziun chattan las autoritads da scola infurmaziuns per planisar ils pensums d'instrucziun e directivas per metter a disposiziun l'infrastructura necessaria.

Coordinaziun en la scolina

Il plan d'educaziun levgescha la collavuraziun cun il stgalim inferior.

El daventa fitg impurtant per la scolina sezza, sch'ina partiziun vegn manada da pliras mussadras.

Legitimaziun e controlla

Il plan d'educaziun porscha a la mussadra agids per argumentar vers ils geniturs e las autoritads cura ch'i sa tracta da giustifitgar unitads e mesiras d'instrucziun. Per las autoritads da surveglianza è el ina basa per in giudicament complessiv da l'instrucziun. Per las mussadras è el in agid d'orientaziun per la cussegliaziun e l'accompagnament.

Basa per meds d'instrucziun

Ils meds d'instrucziun servan a la mussadra sco agids da lavur e funtaunas d'infurmaziun. Tar la tscherna dals meds d'instrucziun ha la mussadra da resguardar il plan d'educaziun.

Basa per la scolaziun e la furmaziun supplementara

Il messadis fundamentals dal plan d'educaziun influenzeschan ils programs d'instrucziun dals lieus da scolaziun. Las mussadras futuras vegnan preparadas professiunalmain, pedagogicain e didacticain per la lavur pratica en scolina en il senn dal plan d'educaziun. Las mussadras en uffizi vegnan famigliarisadas cun las ideas e las finamiras dal plan d'educaziun a chaschun d'occurrentas da furmaziun supplementara.

Basa per models directivs

Models directivs da scola han da vegnir elavurads cun la scolina ed uschia era cun ses plan d'educaziun.

Las basas dal plan d'educaziun

Ideas directivas

Las ideas directivas concretiseschan l'artitgel d'intent da la lescha davart las scolinas en il chantun Grischun (lescha da scolina) dals 17 da matg 1992 (art. 1: incumbensa d'educaziun e da furmaziun). Ellas fixeschan la direcziun e la via da la scolina.

La structura dal plan d'educaziun songagliais

A Muntada da la scolina

En la part A dal plan d'educaziun vegn preschentada la muntada da la scolina en il rom da l'incumbensa d'educaziun e da furmaziun da l'entira scola.

La part A respunda a la dumonda:

Tge funcziuns ha la scolina en il rom da l'incumbensa d'educaziun e da furmaziun da l'entira scola?

B Directivas da la scolina

En las directivas vegnan formulads ils principis da l'incumbensa d'educaziun e da furmaziun da la scolina, tenor ils quals la mussadra s'orientescha. Las directivas circumscrivan las disposiziuns d'agir giavischadas e las experientschas d'emprender dals uffants en la scolina.

La part B respunda a la dumonda:

Quala è la direcziun da la finamira da la scolina?

Las directivas èn liantas per tut las mussadras.

C Indicaziuns per la scolina

Las indicaziuns cuntegnan agids ch'èn da resguardar spezialmain en la lavur cun ils uffants.

La part C respunda a la dumonda:

Da tge èsi oravant tut da far stim en la lavur da scolina?

D Secturs da furmaziun da la scolina

Sa basond sin il plan d'instrucziun da las scolas primaras vegnan differenziads ils suandants secturs da furmaziun che ston, en la lavur d'educaziun e da furmaziun concreta, vegnir **colliads in cun l'auter e na pon betg vegnir dividids en singuls aspects isolads:**

- uman ed ambient
- lingua
- activitads matematicas
- lavur creativa e musica
- moviment e sport

Mintga sector da furmaziun vegn introducì cun in curt text che descriva sia muntada per la scolina.

La part D respunda a las dumondas:

- **Tge finamiras vegnan visadas cun la purschida da giugar e d'emprender da la scolina?**
- **Cun tge cuntegns, meds u sin tge vias pon vegnir cuntanschidas questas finamiras?**

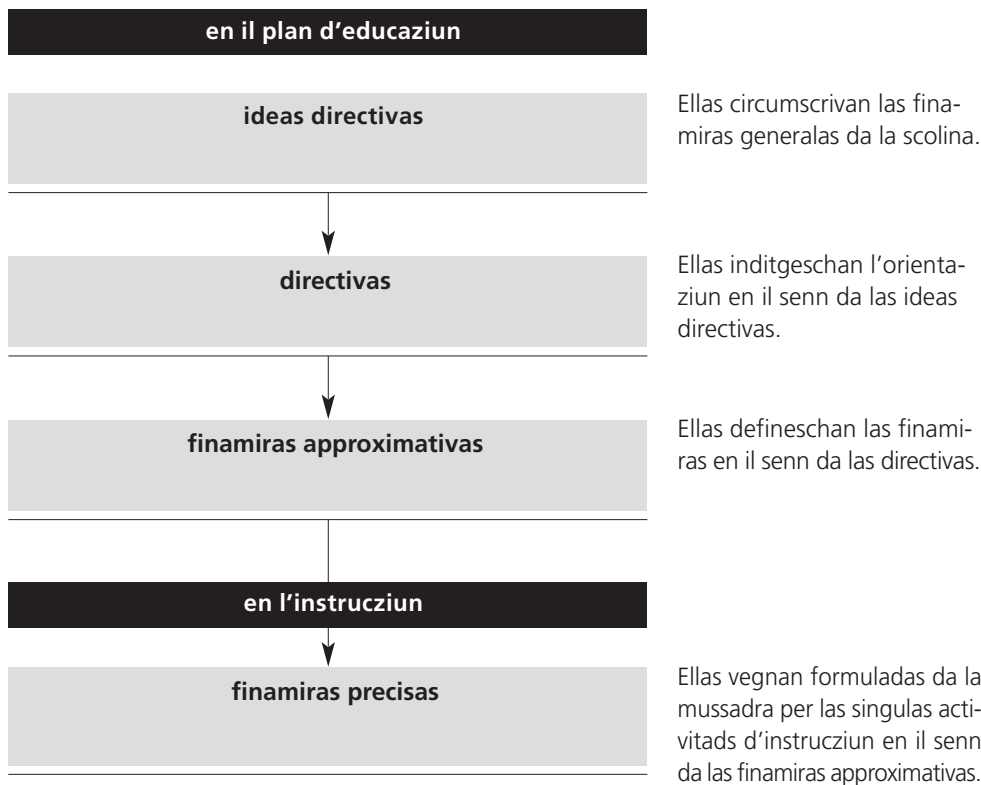
Il singul sectur da furmaziun è dividid en secturs d'emprender, als quals è attribuidas differentas «finamiras approximativas pussaivlas». Questas finamiras approximativas pussaivlas è in agid da planisaziun e da controlla per la mussadra. Cun quellas sa laschan metter en dumonda las finamiras d'instrucziun cuntagnidas en la purschida da giugar e d'emprender. Il exempels menziunads per «cuntegns, meds e vias» è da chapir sco ideas ed impuls per la lavur pratica.

Dal plan d'educaziun a l'instrucziun

Il plan d'educaziun cuntegna tschertas prescripziuns liantas. Tuttina sto el laschar, cunzunt en il sector metodic, in grond spazi liber a l'agir da la mussadra.

Punct da partenza per planisar l'instrucziun è il plan d'educaziun. Igl è da resguardar il suandant:

- Il plan d'educaziun da la scolina na duai betg vegnir applitgà a moda isolada dal plan d'instrucziun existent per las scolas primaras. Quai pussibilitescha a tut las magistras ed ils magisters da s'orientar davart las finamiras ed ils cuntegns dals stgalims vischins e da garantir midadas raschunaivlas dad ed en auters stgalims.
- Secturs da finamira: ils messadis centrals dal plan d'educaziun èn las finamiras. Quellas èn formuladas sin differents secturs, tematicamain èn ellas dentant colliadas stretgamain ina cun l'autra:

En sia planisaziun concretisescha la mussadra il plan d'educaziun.

La lavur cun il plan d'educaziun

Per la lavur cun il plan d'educaziun sa recumonda la suandanta moda da proceder:

- Tras il studi da la «muntada da la scolina» (part A) e da las «directivas per la scolina» (part B) vegnan scleridas l'impurtanza e las direcziuns principalas da la scolina.
- Tras il studi da las «indicaziuns per la scolina» (part C) e dals «secturs da furmaziun da la scolina» (part D) resulta la planisaziun da l'instrucziun concreta, la quala po sa referir a differents spazis da temp (planisaziun annuala, planisaziun da semester/da quartal, unitads d'instrucziun [p.ex. mezs dis], activitads accumpagnadas, gieu liber).
- Tras il studi dal plan d'instrucziun per las scolas primaras vegnan registradas las finamiras e las directivas d'organisaziun dals stgalims da la scola primara.
- Sin fundament da las finamiras en il plan d'educaziun po vegnir reflectada l'atgna lavur.

Concernent la lavur da realisaziun ha la mussadra las suandantas obligaziuns centralas:

La sistematica dal plan d'educaziun maina ad ina descripziun isolada da las finamiras e dals cuntegns. **Questa isolaziun è d'eliminar.** Las finamiras ed ils cuntegns per la vita da mingadi da la scolina ston vegnir unids uschia ch'els correspundan per gronda part a la realitad da vita dals uffants.

Prefaziun	XIII
Incumbensa d'educaziun e da furmaziun	XIV
Ideas directivas pedagogicas	XV
Cumpetenzza persunala	
Cumpetenzza sociala	
Cumpetenzza en la materia	
Ideas directivas didacticcas	XVII
Ideas directivas organisatorias	XVIII

Prefaziun

Las ideas directivas èn finamiras surordinadas e servan sco agids d'orientaziun. Ellas cuntegnan messadis davart las finamiras fundamentalas da la scolina. La noziun «idea directiva» exprima duas chaussas: primo la noziun «idea», v.d. in maletg da la scolina sco quai ch'el para imaginabel en l'avegnir. Secundo la noziun «directiv» ch'exprima l'intent da concepir l'agir da la politica da furmaziun e l'agir pedagogic en l'avegnir tenor questa idea da la scolina.

La scolina è ina instituziun da nossa societad. Ella è per ils uffants ina part pregnant da lur mintgadi. Qua fan els experientschas da vita multifaras. La scolina è in lieu, nua che l'uffanza vegn vivida, nua che la cuminanza vegn furmada e nua ch'il plaschair da viver vegn cultivà. Quai èn las premissas per il plaschair d'emprender e per la prontadad da lavurar. L'incumbensa principala da la scolina è da porscher a la generaziun giuvna cumpetenzas, enconuschientschas, capacitads, abilitads e tenutas, e quai a moda clera ed organisada. Mintga midada en la societad è ina nova sfida per ils lieus da furmaziun.

La scolina sa referescha tematicamain ed organisatoriamain a situaziuns da viver limitadas temporalmain, ella s'orientescha er a la tradiziun cun sias valurs culturalas ed avra perspectives per l'avegnir. Las ideas directivas duessan esser in rom per la scolina, preschentar structuras pedagogicas, didacticas ed organisatorias.

Incumbensa d'educaziun e da furmaziun

Lescha da scolina art. 1

L'artigel d'intent da la lescha da scolina circumscriba l'incumbensa d'educaziun e da furmaziun sco suonda:

«La scolina sustegna e cumplettescha l'educaziun da chasa da l'uffant. Ella promova las forzas creativas da l'uffant e ses svilup corporal, mental e social, enritgescha il mund da distracziun e d'experienscha infantil e tgira la capaciad linguistica da s'exprimer.

La scolina sa stenta er d'integrar ils uffants impedids e d'assimilar ils uffants da lingua estra. Ella prepara l'uffant per l'entschatta da scola senza anticipar il program da lavur da l'instrucziun da scola.»

Prioritads

Sustegnair ils geniturs

La responsabladad principala per l'educaziun dals uffants han ils geniturs. La scolina surpiglia responsabladad en il rom da la furmaziun e sustegna e cumplettescha ils geniturs en lur lavur d'educaziun en il senn dals suandants principis:

S'orientar a principis

- La scolina stat en il servetsch da l'uffant e gida ils uffants a crear in sistem da valurs personal.
- La scolina sveglia e promova la chapientscha per la giustia sociala, la democrazia e per il mantegniment da l'ambient natiral.
- La scolina tgira l'educaziun interculturala e promova la toleranza vicendaivla dals usits da vita, da las religiuns e da las culturas en la vita cuminaivla cun auters umans.

Furmaziun cumplessiva

La finamira da la scolina è ina furmaziun cumplessiva. Ella gida l'uffant a chapir ses ambient. Ella porscha als uffants in spazi da vita e d'experienscha, en il qual il plaschair da viver, il temp liber, la prestaziun e la reflexiun èn valurs impurtantas. Ella promova l'intelletg, l'anim e l'agir dals uffants en ina relaziun equilibrada ed intermediescha enconuschientschas ed abilitads fundamentalas. Ella respecta il stadi da svilup correspondent dals uffants e promova la prontadad da sa sviluppar permanentamain e da surpigliar atgna responsabladad e responsabladad sociala.

Mussadra

La mussadra ademplescha l'incumbensa da furmaziun e d'educaziun en il rom da la scolina. L'emprender cun giugar ed in svilup saun dals uffants dependan per gronda part da la personalitad da la mussadra. Las aspectativas multifaras dals geniturs, dals uffants e da la societad a la scolina sco er las pretensiuns dal plan d'educaziun tschentan la mussadra davant in pensum pretensius.

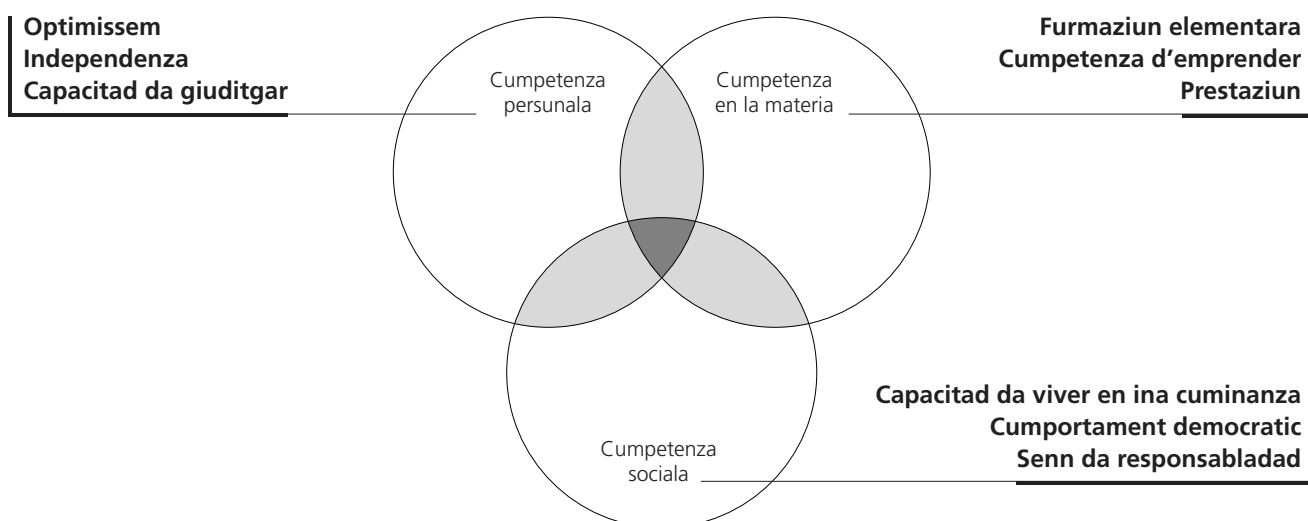
Fermezzas, cumpetenzas e collavuraziun

Per ademplir sia incumbensa tenor il plan d'educaziun, sa basa la mussadra sin sias fermezzas personalas, sin sias cumpetenzas professiunalas, sin l'examinaziun permanenta da si'atgna lavur e sin la collavuraziun cun collegas. Quai la qualifitgescha da pratitgar sia lavur a moda professiunala. Ella sa chapescha sco personalitad che crescha e madira cun lavurar vinavant vi da ses svilup individual.

Senza il sustegn dals geniturs e da las autoritads na po la mussadra betg ademplir sia incumbensa.

Ideas directivas pedagogicas

L'educaziun e la furmaziun accumpognan ils uffants en lur realitad da la vita ed als gidan a concepir activamain il temp preschent e l'avegnir. La scolina intermediescha la savida e l'abilitad elementara, scolescha cumpetenzas che servan a sviluppar la personalitad a moda uschè vasta sco pussaivel. En quest connex pon ins distinguer trais cumpetenzas che sa cruschian.

Cumpetenzza persunala

Optimissem	La scolina rinforza la conscienza da l'atgna valor dals uffants. Ella promova l'enconuschientscha da sasez e la confidenza en sasez. Ella rinforza il plaschair da la sfida e gida ad acceptar ed a supportar grevazzas. Ella mussa pussaivladads per dumagnar conflicts.
Independenza	La scolina educhescha ils uffants ad umans che pensan, sentan ed ageschan independentamain. Questa independenza premetta confidenza en sasez che sa sviluppa en in'atmosfera da bainvulientscha e da segirezza.
Capacitad da giuditgar	La scolina conferma ils uffants da s'occupar a moda averta e critica da cumportaments agens ed esters e da prender decisiuns.

Cumpetenzza sociala

Capacitad da viver en ina cuminanza	La scolina furma umans abels d'avair relaziuns solidas in cun l'auter. Ella viva la cuminanza e promova la capacitad da sustegnair in l'auter, d'aprezziar in l'auter e da crititgar a moda constructiva.
Cumportament democratic	La scolina promova la capacitad da prender resguard sin umans pli flaivels en la societad e da sviluppar in senn per justia. Premissas impurtantas per far quai èn la capacitad da discutir e la capacitad da schliar conflicts.
Senn da responsabladad	La scolina promova la prontadad dals uffants da surpigliar responsabladad per la cuminanza, per sasez e per l'ambient.

Cumpetenzza en la materia

Furmaziun elementara	La scolina promova la savida elementara sco era las capacitads e las abilitads elementaras. Ils uffants daventan abels da concepir lur mund da viver a moda raschunaivla en l'occupaziun cun sasez, cun la famiglia, la societad e l'ambient.
Cumpetenzza d'emprender	La scolina promova la cumpetenzza d'emprender dals uffants cun als mussar che l'agen emprender fa senn, cun als gidar a scuvrir ed a far diever da differentas vias d'emprender (emprender cun giugar).
Prestaziun	La scolina promova la prontadad da lavurar dals uffants conform a lur pussaivladads. Ella rinforza l'experientscha che la prestaziun è insatge prezios en differentes secturs (intellectual, creativ, musical, manual, corporal). Ella pussibilitescha experientschas da prestaziun positivas, ma gida er a s'occupar a moda raschunaivla da las atgnas flaivlezzas.

Ideas directivas didacticas

Las ideas directivas didacticas mussan co che las ideas directivas pedagogicas pon vegnir realisadas en l'instrucziun.

- Atmosfera d'emprender** L'atmosfera d'emprender en scolina sa basa sin la stima, il resguard, la servetschaivladad e la soluziun da conflicts nunviolenta. Ensem cun ils uffants creescha la mussadra in clima d'emprender empernaivel. Els sentan ch'els vegnan stimads ed appeziads era sch'i dat conflicts.
- S'orientar a finamiras** L'orientaziun a finamiras giustifitgescha la tscherna da la materia e da la metoda. Ella lascha spazi per chaussas imprevisas e spontanadad. Ella cumpiglia il stadi da svilup dals uffants e resguarda lur interess. En fasas d'instrucziun e furmas d'emprender adattadas fixeschan ils uffants sezs lur finamiras.
- Individualisaziun** Ils uffants vegnan promovids conform a lur duns, disposiziuns e pussaivladads da prestar. La scolina emprova da satisfacer als basegns da tut ils uffants cun differenziar l'instrucziun en singulas activitads ed en furmas da lavurar individualisantas.
- Emprender social** L'individualisaziun da l'instrucziun ed il princip da l'emprender social cumpletteschan in l'auto. Ils uffants emprendan da tractar in l'auto plain confidenza, da collavurar a moda responsabla, da furmar ina cuminanza.
- Pensar a moda cumbinatoria** La mussadra resguarda ils differents access a l'emprender. Ella concepescha las activitads uschia ch'ils uffants pertschaivan ils cuntegns cun experimentar, pensar ed agir e cun vesair ils connexs. Quai è cunzunt pussaivel en activitads tematicas.
- Emprender d'emprender** Ils uffants vegnan animads da differentas modas d'agir, discurren, tadlar, sentir, patratgar e lavurar a moda creativa. Cun emprender ed experimentar emprendan els d'emprender.
- Instruir ed emprender** En questa vegliadetgna emprenda l'uffant cunzunt cun mussar, imitar e repeter. El po dar vinavant l'atgna savida ad in auto uffant a moda termaglianta ed il medem mument approfondar las atgnas enconuschientschas.
- Cussegliaziun – giudicament** Communablamain mettan la mussadra ed ils uffants adina puspè finamiras pussaivlas, a maun da las qualas duai vegnir emprendi insatge spezial. La mussadra observa e giuditgescha l'uffant e fa propostas co ch'el pudess eventualmain cuntanscher la finamira. Cun agid da la mussadra emprenda l'uffant da valitar sasez a moda raschunaivla.

Ideas directivas organisatorias

Collavuraziun cun ils geniturs

Sin fundament da la responsabladad communabla dals geniturs e da la scolina per ils uffants resulta ina necessitad da collavurar che pretenda respect vicendaivel, prontadad da discussiunar e d'infurmar. Ils uffants sentan la collavuraziun dals geniturs e da la mussadra che s'engaschan communablamain per lur bainstar. La frequenza e la furma da la collavuraziun sa dritti-zzan tenor ils basegns individuals ed organisatoris.

Collavuraziun cun la publicitad

La scolina sco part da la publicitad tgira d'ina vart il contact cun la populaziun da la vischnanca e dal quartier e cun differentas instituziuns, da l'autra vart dat ella spazi als uffants per realisar en ruas la lavur da furmaziun e d'educaziun.

Collavuraziun en chasa da scola ed en vischnanca

Las mussadras e las personas d'instrucziun lavuran sche pussaivel sco team en chasa da scola, en la vischnanca. Els surpiglian la responsabladad per lur scolina e lur scola cun formular e realisar communablamain lur finamiras. Els adempleschan communablamain il plan d'educaziun e d'instrucziun sin fundament dals basegns locals. Ensemen cun ils uffants, las scolaras ed ils scolars, cun ils geniturs e las autoritads dattan els furma a la vita da scolina e da scola. Premissa per ina cultura dinamica da scolina e da scola è ina buna coordinaziun da las acziuns communablas. Quai premetta in bun contact tranter tut las personas participadas. Per quest contact ston tuts far lur pussaivel.

Collavuraziun sur cunfins da stgalims, partiziuns e classas

Las personas d'instrucziun duessan er collavurar sur ils stgalims, las partiziuns e classas ora. Quai è cunzunt impurtant tar la midada d'in stgalim a l'auter resp. en partiziuns che vegnan instruidas da dapli ch'ina persona d'instrucziun.

Gruppas d'annadas maschadadas

Uffants da differentas annadas en ina gruppa da scolina han la pussaivladad d'emprender in da l'auter ed in cun l'auter entaifer las differentas vegliadetgnas.

Occurrenzas d'instrucziun spezialas

Emnas u dis d'instrucziun spezialas fan part da l'onn da scola. Els enritgeschan il program d'instrucziun perquai ch'els porschan supplementarmain la chaschun da promover ils uffants a moda educativa, mentala, corporala, damai a moda cumplexiva. Cun ina instrucziun interdependenta pon ins metter accents spezialas e scolar las capacitads tenor las preferenzas. Occurrenzas d'instrucziun spezialas promovon l'appartegnientscha e la cuminanza. Perquai duess er la scolina sa participar a tals projects en ina moda adequata.

Ambient da scolina adattà als uffants

Ils implants e las localitads da scolina vegnan concepids uschia ch'els porschan animaziuns multifaras per experimentar, giugar e sa mover sco er pussaivladads da s'incuntrar, observar, scuvrir e pussar.

Differenziaziun

Uffants da la medema vegliadetgna demussan differenzas areguard il dun receptiv e la moda da cumportament. Quest fatg pretenda furmas da differenziaziun interna. Grondezzas da gruppa adattadas levgeschan questa moda da lavurar.

Mesiras da promoziun

Uffants cun difficultads u cun duns extraordinaris vegnan promovids supplementarmain. Las mesiras s'orienteschan a las premissas ed a las situaziuns da viver individualas. Uffants d'auters territoris linguistics e d'autras culturas han basegn d'in sustegn cler areguard l'integraziun linguistica e sociala.

Material da giugar, d'instruir e d'emprender

Il material da giugar, d'instruir e d'emprender sto esser adattà a la capacitad d'emprender ed a la vegliadetgna dals uffants.

Lingua d'instrucziun

En la scolina da lingua tudestga è il dialect la lingua d'instrucziun, en la scolina rumantscha l'idiom respectiv ed en la scolina taliana il talian.

Finamiras

En la scolina vegnan recepids uffants cun differentas premissas d'emprender, differentas capacitads e differentes basegns.

La scolina sustegna e promova l'uffant en ses pass da svilup elementars. Ils uffants emprendan da s'integrar en la cuminanza e sviluppan il medem mument lur atgna personalitad. Furmas da gieu ed activitads multifaras promovon ils uffants a moda cumplessiva. En contact cun differentes materials acquistan els capacitads, abilitads ed enconuschientschas fundamentalas. Lur champ d'experientschas e lur spazi da distracziun vegn augmentà concernent lur derivanza, lur famiglia e lur cultura. La scolina senta las difficultads da svilup dals singuls uffants e porscha agids.

La collavuraziun tranter la scolina ed il stgalim inferiur pussibilitescha ina midada uschè fluctuanta sco pussaivel en la scola primara.

Las cundiziuns da basa legalas èn oravant tut la lescha davart las scolinas en il chantun Grischun dals 17 da matg 1992 e las prescripziuns executivas latiers.

A Muntada da la scolina

2

Educaziun e furmaziun cumplessiva	2
Resguardar ed amplifitgar las relaziuns da vita	
Experientschas davart l'atgna persuna	
Experientschas socialas amplifitgadas	
Experientschas fundamentalas d'emprender	3
Midada en il stgalim inferior	

B Directivas da la scolina

4

S'orientar a l'uffant	4
Pussibilitar experientschas cumplessivas	
S'orientar al giu	
Emprender da giugar	
Percepir, chapir, rinforzar	
Emprender cun giugar	
Sa fidar da las atgnas decisiuns ed accziuns	5
Viver sentiments ed ir enturn cun quels	
S'interessar per auters	
Sa sentir appartegnì	

C Indicaziuns

6

Obligaziun	6
Cumbinaziuns	
Principis didactics	
Principis metodics	
Registraziun a temp	
Collavuraziun cun las magistras ed ils magisters dal stgalim inferior	7

D Sector da furmaziun uman ed ambient

8

D Sector da furmaziun lingua

18

D Sector da furmaziun lavur creativa e musica

24

Sector parzial lavur creativa	24
Sector parzial musica	27

D Sector da furmaziun activitads matematicas

31

D Sector da furmaziun moviment e sport

34

1

Muntada da la scolina

Educaziun e furmaziun cumplessiva

En il center da las activitads da scolina stattan ils basegns, ils interess e las particularitads dals uffants. Ils secturs d'experienscha en la scolina promovan in svilup cumplessiv da lur personalitad. L'uffant vegn prendì serius en sia tschertga d'identitad.

El senta,

- ch'el po sa fidar da sasez e dad auters,
- che sia atgnadad vegn respectada e sustegnida,
- che sia iniziativa vegn apprezzada,
- che sia capacitad d'emprender e da prestar vegn percepida,
- ch'el po occupar in plaz activ e constructiv en la cuminanza.

La mussadra sustegna l'uffant en tut quests secturs a moda equilibrada.

Resguardar ed amplifitgar las relaziuns da vita

Ils uffants vegnan cun differentas experienschas individualas en scolina e las amplifitgeschan e cumpletteschan là. La scolina tegna quint da las differentas situaziuns d'educaziun famigliaras e da las situaziuns socioculturalas. Ella resguarda ils differents basegns situativs e regiunals dals uffants. L'uffant survegn in'educaziun che sustegna e cumplettescha la famiglia ed in spazi d'experienscha e d'acziun pli vast. Quai al pussibilitescha da sortir da la pitschna unitad da la famiglia.

Experienschas davart l'atgna persuna

Entaifer in spazi d'agir concepì conscientamain a moda pedagogica enconuscha l'uffant l'effect da sias acziuns ed emprenda da surpigliar responsabladad. El enconuscha ses agens basegns ed emprenda da metter quels en in equilibrer cun las pretensiuns da l'ambient. Cun giugar emprenda l'uffant da conuscher differentas rollas che gidan a rinforzar sia personalitad.

Experienschas socialas amplifitgadas

En la gruppa senta l'uffant ch'i dat, sper ses agen sentir, patratgar ed agir, er anc autras modas da cumportament e basegns. El emprenda d'ir enturn cun tensiuns, da sa participar a las experienschas dad auters, da mussar toleranza e servetschaivladad. El emprenda da conuscher l'utilitad da reglas per la convivenza. Il rom pedagogic dat spazi als uffants per s'occupar communablamain ed objectivamain d'in cuntegn.

Experientschas fundamentalas d'emprender

La mirveglia natirala motivescha l'uffant d'emprender. Quai succeda oravant tut cun giugar. L'uffant emprenda da conuscher ina capaciad da percepir differenziada, pussaivladads d'elavuraziun cognitivas differenziadas ed in augment da sias capacitads da s'exprimer. El emprenda da chapir insatge sco pensum e da s'engaschar per quel. Cun esser activ en il gieu evenimentà fa l'uffant experientschas che animeschan el da sa cumportar a moda independenta e creativa per schliar in problem. El vesa pli conscientamain sias pussaivladads ed emprenda d'organisar agids adattads.

Midada en il stgalim inferiur

Las experientschas elementaras cun l'atgna persuna e cun l'ambient social ed objectiv levgeschan a l'uffant la midada en scola. L'instrucziun sa basa sin las cumpetenzas persunalas, las cumpetenzas socialas e las cumpetenzas en la materia elavuradas.

Directivas da la scolina

S'orientar a l'uffant

L'uffant emprenda da conoscher in spazi da giugar, d'emprender e d'inscuntrar adattà a ses basegns ed a ses stadi da svilup. L'educaziun e la furmaziun en la scolina s'orienteschan a l'uffant. En in spazi d'agir protegì po el sa sviluppar individualmain tenor sias disposiziuns e capacitads.

Pussibilitar experientschas cumplessivas

En la scolina fa l'uffant experientschas cumplessivas che sa basan sin las relaziuns da vita dals uffants. Sin fundament dal stadi da svilup na pon ins betg separar ils singuls cuntegns d'instrucziun da l'unitad evenimentada dal giugar e termagliar. En il senn d'ina confruntaziun cumplessiva cun sasez, cun ils umans e cun l'ambient amplifitgescha l'uffant ses spazi d'experientschas e d'acziuns.

S'orientar al giuè

L'uffant duai cunzunt pudair giugar. Quai è l'access il pli impurtant e conform a la vegliadetgna da l'uffant a ses ambient ed a sasez. Il giuè sco furma da vita da l'uffant è la basa per in'educaziun ed ina furmaziun cumplessiva che resguarda da medema maniera las cumpetenzas persunalas, las cumpetenzas socialas e las cumpetenzas en la materia.

Emprender da giugar

L'uffant vegn accumpagnà durant ch'el gioga. Ina structuraziun bain ponderada da las plazzas da giuè, dal material da giugar animant ed intimant, in'atmosfera allegra e protegida, e temp sufficient pussibiliteschan a l'uffant da sa laschar en sco persuna cumplaina en il giuè. Ils auters uffants e la mussadra dattan novs impuls da giugar che sustegnan la motivaziun e sminueschan las retegnientschas da giugar.

Percepir, chapir, rinforzar

L'uffant vul explorar ses ambient. En la scolina sco spazi da scuvrir e d'emprender vegnan resguardads tut ils senns da l'uffant. Cun experimentar, observar, tadar ed imitar chapescha l'uffant ils connex. Cun giugar po el rinforzar sias experientschas ed emprender da dumagnar la realitad.

Emprender cun giugar

Giugar ed emprender vesa l'uffant sco ina unitad. Giugar è la moda la pli effizienta d'emprender en la vegliadetgna da scolina perquai che l'uffant s'occupa activamain ed or d'atgna iniziativa da ses ambient.

Sa fidar da las atgnas decisiuns ed acziuns

L'uffant vul esser activ. L'offerta da giugar e d'emprender da la scolina envida l'uffant a prender l'iniziativa ed a cooperar. L'uffant emprenda da sa fidar da ses agens basegns, da sias atgnas decisiuns ed acziuns. Il spazi da giugar en la scolina al porscha il pli grond rom pussaivel per giugar a moda libra, spontana e per s'occupar libramain d'ina varietad da material.

Viver sentiments ed ir enturn cun quels

L'uffant viva ses sentiments e sias lunas en la scolina. En l'inscunter cun la mussadra ed ils auters uffants emprenda l'uffant da sa participar e d'adattar ses cumportament a la situaziun sociala. Cun giugar surpiglia l'uffant differentas rollas, el viva sentiments, giavischs e fantasias ed elavura eveniments.

S'interessar per auters

En la scolina emprenda l'uffant da conuscher differentas furmas da la cuminanza. En il contact cun uffants da la medema vegliadetgna senta el simpatia e refusaziun. El tschertga partenadis da giugar e fa amicizias. Ses interess per l'ambient social crescha. El examinescha sias activitads ed emprenda da schliar conflicts d'interess.

Sa sentir appartegnì

L'uffant sa participescha ad activitads communablas. En la scolina vegn tgirada la cuminanza. En la cuminanza da la scolina ed en gruppas pitschnas sa senta l'uffant en la rolla da quel che dat e retschaiva. Conuscher las finamiras communablas pussibilitescha a l'uffant da sa sentir conresponsabel. Las experientschas ed acziuns communablas rinforzan il sentiment d'appartegnientscha.

Indicaziuns

Obligaziun

Las ideas directivas e las directivas dal plan d'educaziun circumscrivan la finamira principala da la lavur da scolina ed èn obligantas. La mussadra è obligada da resguardar tut ils secturs da furmaziun. Las finamiras approximativas pussaivlas dals singuls secturs da furmaziun èn formuladas a moda fitg averta uschia ch'ins po metter prioritads tut tenor las premissas ed ils basegns dals singuls uffants u da las gruppas d'uffants.

Cumbinaziuns

Tenor las directivas da la scolina èn las purschidas d'emprender integradas en las situaziuns da giugar e d'agir u èn ina part d'in tema or dal champ d'experiencias e d'interess dals uffants. Per la lavur en la scolina sa chapeschi da sasez ch'ins emprova da cumbinar las vias, ils cuntegns ed ils meds. I po perquai vegnir renunzià ad ina rubrica «cumbinaziuns pussaivlas» sco en il plan d'instrucziun da las scolas popularas.

Principis didactics

Las directivas da la scolina pretendan da la mussadra ina planisaziun concentrada sin l'uffant e conforma a la situaziun. En il rom da las directivas e resguardond la cumposiziun da la gruppa entira, la situaziun actuala dals uffants, da las gruppas parzialas d'uffants u dals singuls uffants, fixescha la mussadra ils cuntegns e las finamiras d'instrucziun.

Principis metodics

La basa da l'agir metodic en la scolina è il gieù. Er en las activitads manadas resta mantegnì il caracter da gieù. La fantasia, l'iniziativa e l'autonomia dals uffants vegnan resguardadas. Las purschidas èn da concepir uschia ch'ellas permettian pass d'emprender constructivs per promover las cumpetenzas persunalas, socialas e las cumpetenzas en la materia e ch'ellas correspundian als svilups individuals dals uffants. La concepsziun da la stanza ed il caracter motivant da la purschida da gieus e da material pussibilliteschan als uffants d'agir e d'emprender a moda independenta.

Registraziun a temp

La mussadra è savens l'emprima persuna qualifitgada che percorscha eventuels retardaments u problems da svilup. Irregularitads en il champ da la motorica groppa e fina, da la percepziun, da la lingua e da l'emprender u dal cumportament duain vegnir percurschidas a temp. En cunvegrientscha cun ils geniturs ed en il rom da sias pussaivladads emprova la mussadra d'organisar mesiras da promoziun ed agids educativs. En collavuraziun cun ils servetschs adattads pon ins pretender scleriments differenziads u mesiras cuntinuantas. Era per l'uffant da lingua estra è la mussadra savens l'emprima persuna da referiment ordaifer la famiglia. Ella resguarda quai en differents secturs e collavura cun persunas spezializadas.

Collavuraziun cun las magistras ed ils magisters dal stgalim inferior

---

En l'interess da l'uffant ston collavurar la scolina ed il stgalim inferior. L'orientaziun als secturs da furmaziun correspondentes da la scolina resp. als roms dal stgalim inferior è la basa per ina tala collavuraziun. Quai è l'incumbensa communabla da las persunas d'instrucziun. L'infurmaziun davart la lavur d'educaziun e da furmaziun che vegn mintgamai fatga da l'auter stgalim vegn sustegnida tras ils contacts tranter las persunas d'instrucziun, ils dis d'ospitaziun vicendaivels u las discussiuns communablas davart dumondas da la midada en scola. Activitads communablas da la scolina e da la scola u visitas vicendaivlas promovon il plaschair anticipà dals uffants sin la scola e sminueschan eventualas temas.

Sector da furmaziun uman ed ambient

L'uman è ina part dal mund ed il medem mument dependent dad el. Il sector da furmaziun uman ed ambient sa basa sin quest fatg fundamental. Sia finamira è da laschar experimentar conscientamain l'ambient cun ses aspects conumans ed objectivs. Partind dal mund d'experientschas dals uffants s'occupa l'uffant da sasez, da ses conumans e da l'ambient. Il sector da furmaziun uman ed ambient contribuescha en quest senn ad in'organisaziun da la vita conscienza da la responsabladad cun laschar viver ils uffants conform a l'uman ed a l'ambient.

La confruntaziun cun l'ambient e cun ils conumans maina a dumondas davart la valur ed il senn da l'existenza umana e cuntegna elements da l'educaziun etic-religiusa. L'educaziun etic-religiusa n'è betg in sector d'instrucziun sper auters, mabain la basa per tut l'agir pedagogic en la scolina. En il sector da furmaziun uman ed ambient survegnan dumondas davart la valur da nosa societad e tenutas cristian-umanisticas ina expressiun particulara.

Sector d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sector d'emprender: enconuscher ed exprimer agens sentiments e basegns

emprender da metter enavos u da far valair dretgs e basegns

survesair, reflectar, renconuscher e respectar las reglas necessarias da la convivenza

s'entusiasmar per insatge e svilupper plaschair

emprender da supportar dischillusiuns

Adattar remartgas affectivas a la situaziun

Exempels per vias, cuntegns e meds

- tenuta d'avertadad, toleranza e plaschair da viver
- trasparenza da las reglas e discutir comunablamain las estructuras necessarias en la scolina
- situaziuns da prender decisiuns, cunvegnas en differents cumposiziuns da gruppas
- temp per raquints d'aventura dals uffants
- chaussas persunalas che l'uffant ha purtà cun sai
- vesair, tadlar, palpar/sentir, savurar, gustar conscientamain
- material da giugar cun caracter envidant
- star enavos, gudagnar e perder en gjeus da regla e concurrenz
- gjeus cun ils senns
- cudeschs da maletgs, paraulas, istorgias, istorgias biblicas
- malegiar, lavurar a moda creativa
- gieu da rollas

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: sa sentir sco part d'ina
gruppa**

sviluppar ina conscienza dal «nus» en la gruppa

emprender da conuscher la repartiziun da rollas e la midada da rollas en la gruppa

percorscher las reacziuns emoziunalas d'auters e reagir correspondentamain

pratitgar ed acceptar critica constructiva

portar atgnas opiniuns, ideas e propostas e respectar quellas dals auters

Exempels per vias, cuntegns e meds

- surpigliar conresponsabladad per la gruppa
- atmosfera d'emprender in cun l'auter ed in da l'auter
- furmas d'organisaziun democraticas e libertad d'opiniun
- porscher structuradas da gieu avertas; la mussadra sa tegna enavos areguard intervenziuns en il gieu
- obligaziuns e pensums en la gruppa conforms a la vegliadetgna
- soluziuns da conflicts independentas en la gruppa
- experientschas e lavurs communablas en differentas cumposiziuns da gruppas
- planisar e realisar festas
- gjeus da rolla cun differentas relaziuns socialas e cundiziuns da las rollas
- gjeus en rudè, sauts en rudè, sauts
- gjeus da mimica, pantomimas, gjeus da contact, dar furma a moviments, gjeus da manar e suandar
- cudeschs da maletgs, istorgias, istorgias biblicas

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: emprender da conuscher
l'agen corp**

sentir la singularitad da l'agen corp e s'allegrar da quella

percepir l'agen svilup corporal

vesair, sentir e s'occupar dal corp e da sias funcziuns

avoir plaschair da sa mover e d'ina moda da viver sanadaivla

emprender da conuscher las cundiziuns per bainstar e malsogna

demussar chapientscha per restricziuns ed impediments

Exempels per vias, cuntegns e meds

- in ritmus da sforz e recreaziun
- sentir l'agen corp e ritmus en gieus sensitivs, gieus da moviment, gieus da saut e da sport
- auto-observaziun ed observaziuns estras areguard la varietad da moviments, da colurs da chavels, grondezzas, mimica, gestica
- igiena dal corp ed in nutriment saun
- promover ina posiziun correcta durant giugar e lavar e resguardar ils aspects da la sanadad concernent l'endrizzament ed il mobigliar
- tematisar midadas dal corp sco crescher, la midada dals dents, l'augment da l'inschign motoric, la forza
- exercizis da percepir il corp e gieus cun pussaivladads da sa mover, puls, respiraziun
- emprender da conuscher cumportaments che promovon la sanadad, ma er cumportaments ed agids en cas da malsognas
- sentir ils agens cunfins e disturbis corporals en la vita da mintgadi
- inscuntrar personas impedidas
- temas da la materia, plazzas da giugar tematicas, rapports d'eveniments, istorgias e cudeschs da maletgs davart malsogna, ospitalisaziun, visita medicala

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

**Sectur d'emprender: s'occupar da l'anatomia
e da la sexualitad individuala ed estra**

percepir las rollas a moda collegiala, equivalenta

avair plaschair dad esser ina matta, in mat

avair ina relaziun natirala e nunsfuzada cun
l'agen corp

sa fidar dals agens sentiments e da las atgnas
sensaziuns, percepir sensaziuns agreablas e
dischagreablas e discurren sur da quellas

respectar la sfera corporala e psichica da mintgin

Exempels per vias, cuntegns e meds

- la mussadra è in exempel per il cumportament
- differenziar e midar rollas en il gieu figurativ
- situaziuns d'educaziun cumpensatorias en las cum-
posiziuns da gruppa, la tscherna dals gieus e la
repartiziun da la piazza da giugar
- responder correctamain, conform a l'uffant, a moda
clera ed objectiva dumondas davart la schendrien-
tscha, la gravidanza e la naschientscha
- collavuraziun dachasa - scolina, cunvegnas cun ils
geniturs
- dretg d'autodeterminaziun en connex cun la
vischinanza e la distanza ed il dretg da l'uffant da dir
<na>
- exercizis ritmics, saut
- gieus da palpar, savurar, da mimica, gastica, da
contact
- cudeschs da maletgs e cudeschs tematics

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: s'occupar da la natira
e da la tecnica**

tractar la creaziun cun respect e stima

sviluppar in sentiment da responsabladad per
l'ambient ed ina chapientscha per proteger quel

percepir l'ambient natiral cun tut ils senns

sviluppar interess per ils process en la natira

vesair e smirvegliar da las midadas e transfurmaziuns
naturalas

emprender da conuscher las relaziuns reciprocas
tranter las creatiras

emprender da conuscher regularitads ed ils process
fisicals e chemics fundamentals

emprender da conuscher e duvrar instruments da
mesurar

inscuntrar decurs e regularitads mechanic- tecnicos

enconuscher e duvrar instruments tecnicos sco meds
d'agid

survegnir invista en l'armonia da l'uman, da la
natira e da la tecnica

Exempels per vias, cuntegns e meds

- resguardar las experientschas ed ils eveniments da
l'uffant en connex cun fenomens naturalas
- spassegiadas, excursiuns ed occurrenzas da giugar
en la vischinanza
- inscuntrar animals e plantas ed observar process en
la natira
- tgirar plantas ed animals
- transfurmar experientschas en la natira en maletgs,
lavurs manualas, musica, moviment
- sa cuntegnair en la natira a moda adattada a l'am-
bient durant spassegiar e giugar or en il liber
- emprender da conuscher pussaivladads ed atgnas
activitads concretas per avair quità da l'ambient;
p.ex. separar rument, consum d'aua
- gieus, temas, chanzuns, versets, activitads e festas
en connex cun la midada da las stagiuns
- giugar, zambregiar e furmar cun materialias naturalas
ed artificialas
- experimentar a moda evenimentada ils elements
naturalas terra, aua, fieu, aria
- regularitads fisicalas sco la gravitaziun, l'equiliber, la
rotaziun en exercizis ritmics, sauts e gieus
- giugar ed experimentar cun corps sco cullas, zullas,
rodas dentadas, magnets
- experimentar cun instruments sco stadaira, meter,
magiel da mesura, termometer, ura
- explorar implants tecnicos en la proxima vischinanza
ed en il mund professional
- preschentaziuns singulas exemplaras, cudeschs da
maletgs e cudeschs tematics davart animals, plantas,
temas da la natira, implants tecnicos
- material da construcziun e da bajegiar
- utilizar differents guaffens ed apparats

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: s'occupar da l'organisaziun
dal mintgadi individuala ed estra**

sviluppar ina chapientscha ed in interess per las
differentas modas da viver

emprender da conoscher situaziuns da vita da
differentes umans, era en auters pajais

emprender da conoscher process da lavur da la
vita da mintgadi

emprender da conoscher l'interacziun tranter
differentas professiuns e secturs da la vita

emprender da conoscher differentas pussaivladads
d'organisar il temp liber

conoscher e vesair implants culturals publics en la
vischinanza

Exempels per vias, cuntegns e meds

- raquints d'eveniments da vacanzas, festas da famiglia, usits, festas
- differentas furmas e constellaziuns da familias
- inscuntrar umans da differenta vegliadetgna, da differenta posiziun sociala
- inscuntrar umans d'auters pajais
- collavurar vi da simpels process da lavur dal mintgadi sco far pettas, cuschnar, lavurar en iert
- visitar il mund professional dal proxim conturn ed ils plazs da lavur dals geniturs
- plazzas da giugar concepidas a moda tematica sco pur–muliner–pasterner
- visitar occurrenzas publicas ed organisar occurrenzas culturalas en scolina sco circus, teaters da mario-nettas, dis da gieu e da sport
- differentes bajetgs, plazs, museums, teaters
- usits e festas da l'agen intschess cultural sco era chanzuns, usits e ritmus dad auters pajais
- cudeschs da maletgs, cudischs da maletgs tematics, istorgias, raquints

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

**Sectur d'emprender: emprender da conuscher
connexs fundamentals da la societad**

emprender da conuscher la muntada e la funcziun
d'indiriz e da servetschs publics

sentir la protecziun e l'agid da la cuminanza

pertschaiver connexs fundamentals da la prestaziun
da lavur, dals daners e dal consum

exercitar da duvrar baints da consum a moda
conscienta

Exempels per vias, cuntegns e meds

- inscuntrar umans en lieus publics sco la posta,
la staziun
- situaziuns concretas, en las qualas ils umans èn
dependents in da l'auter
- ospital, pumpiers, polizia, transport da ruments,
ovra idraulica
- visitar in bain puril, manaschis industrials, lieus da
fabricaziun
- far cumissiuns ensemen
- la via dals singuls products da la producziun fin al
consum
- stans da vendita en la scolina
- producir meds da pajament
- duvrar material e baints da consum cun quità
- utilizar material «senza valur»
- cudeschs tematics, cudeschs da maletgs

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: emprender da conuscher
connexs da spazi e da temp en l'ambient**

emprender da conuscher il conturn manaivel e pli
lontan da la scolina

experimentar cun decorar e dar furma a las stanzas

vesair spazis da viver e lur connexs

emprender da conuscher structuradas da spazi e da
temp

emprender da conuscher modas da viver e prestaziuns
d'umans da pli baud

percepir midadas e svilups

Exempels per vias, cuntegns e meds

- dar furma e planisar la stanza da scolina, las piazzas
da giugar e da lavurar, ils implants exterius
- spassegiar cun finamiras specificas: gaud, punt, ual,
puz, piazza da bajegiar, baselgia
- piazzas da giugar tematicas, cudeschs tematics
- visitas d'instrucziun en connex cun abitaziun, chasa,
quartier, vischnanca, citad, differentas cuntradas
- cumparegliar distanzas
- exercizis motorics e sensitivs en stanza sco exercizis
da distanza, d'orientaziun e da direcziun
- istorgias e raquints da temps passads
- chanzuns, versets, gieus en rudè tradiziunals
- cumparegliar objects, bajetgs e situaziuns da vita dal
passà e dal temp dad oz
- visitar museums
- structura dal di, repartiziun da l'emna, stagiuns
- usits e festas cristianas en il decurs da l'onn
- gieus cun l'ura

Sectur d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sectur d'emprender: duvrar ils meds da massa a moda conscianta

discutar criticamain davart il consum da divertiment e d'infurmaziun en ils meds da massa

differenziar ils elements d'infurmaziun e da divertiment dals meds da massa

elavurar impressiuns da las medias e dals gieus da video

cumparegliar las experientschas da las medias cun ils eveniments reals

enconuscher ficziun e realitad

Exempels per vias, cuntegns e meds

- infurmar ils geniturs
- raquints, rapports d'experientschas cun las medias dals uffants
- emissiuns per uffants dal radio e da la televisiun sin cassetas auditivas e videos
- plazzas da giugar tematicas davart temas da la materia e da divertiment
- l'utilisaziun d'apparats
- gidar ad elavurar impressiuns cun gieus da rolla, malegiar, gieus da moviment
- approfondar tematicas dal radio e da la televisiun e las cumbinar cun il sectur da vita da l'uffant
- teater, pantomima, giu da poppas
- mascras, revestgiments, alienar maletgs
- trics magics
- crear istorgias acusticas, gieus auditivs e films d'animaziun cun meds simpels

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: emprender da conuscher
las funcziuns ed ils privels dal traffic sin via**

emprender da conuscher differents meds da transport,
lur pussaivladads, avantatgs e dischavantatgs

conuscher las funtaunas da privel en il traffic e reagir
a moda segira ed independenta

sminuir la tema dal traffic sin via

conuscher simplas reglas da traffic

emprender da surveisar e da giuditgar situaziuns da
traffic

sa cuntegnair a moda correcta en il traffic sin via

reagir sin signals visuals ed acustics

emprender da differenziar dretga e sanestra e trans-
poner las enconuschientschas sin il traffic stradal

Exempels per vias, cuntegns e meds

- sa cumportar conform al traffic durant spassegiadas
- observar situaziuns da traffic e cumportaments dals
participants al traffic
- sentir il resguard, la curtaschia e la precauziun en il
traffic sin via
- signals da traffic, strivlas melnas, lieus e piazzas da
bajegiar nunsurvesaivlas sin la via a la scolina
- collavuraziun cun ils geniturs ed instructor(a)s da
traffic
- transports sin la piazza da bajegiar, visitar ina
garascha d'autos
- istorgias, rapports d'aventuras, maletgs, cudeschs
tematics, cassetas auditivas davart il traffic sin via
- gjeus da traffic, jugar en la sablunera
- gjeus da moviment e da ritmica cun impuls musicals,
ritmics ed optics
- gjeus cun midada da direcziun e da colurs

Sectur da furmaziun lingua

La lingua pussibilitescha a l'uman l'access al mund ed a sasez. Ella al permetta d'avair contact e da communitgar. Ella è dentant er expressiun d'identitad e d'appartegnientscha culturala. Svilup linguistic munta svilup social, emoziunal ed intellectual.

Emprender da discurre sco activitad productiva è in element central da l'entira lavur da la scolina. Promover la lingua en la scolina na po betg vegnir chapì sco trenament da funcziun specific ed isolà. Anzi, la mussadra organisescha las situaziuns da giugar e d'emprender uschia ch'ils uffants dovran la lingua a moda raschunaivla en tut las activitads.

Sectur d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sectur d'emprender: tadlar attentamain e vulair chapir

recepìr chaussas udidas ed agir confurmamain al senn

s'occupar a moda critica da chaussas udidas

sa metter en la situaziun da la persuna che discurra

Exempels per vias, cuntegns e meds

- cumportament linguistic different en situaziuns multifaras
- decleraziuns, incumbensas, intimaziuns, laud e critica, confiart
- eveniments e rapports
- istorgias, paraulas, cudeschs da maletgs, versets, discurs
- gieu figurativ, gieu da rollas
- emissiuns da radio e da televisiun per uffants, cassetas e videos

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

Sectur d'emprender: sa participar al discours

exprimer atgnas sensaziuns, agens sentiments,
intents, gjavischs e basegns

pledentar auters, dumandar, intimar da far insatge

sminuir retegnientschas da discurren

resguardar simplas reglas da discussiun sco laschar
discurren a fin, spetgar e responder, percorscher ils
basegns ed arguments dals auters

avoir pazienza ed esser tolerant cun las personas da
discussiun

percepir e duvrar elements da communitgar nunverbals

Exempels per vias, cuntegns e meds

- agid linguistic varià da la mussadra al singul uffant
- discours da mintgadi tranter ils uffants en differentas cumposiziuns da gruppa e situaziuns da giugar
- discours davart temas, situaziuns e process en la scolina
- discours da soluziun che sa refereschon als fatgs en situaziuns da giugar e d'emprender
- disputs linguistics davart opiniuns differentas
- cunvegnientschas davart l'andament dal giu tranter ils uffants
- s'encleger cun uffants d'ina outra lingua
- rapports, discours en rudè
- filosofar cun uffants
- gjeus da rolla en differentas situaziuns da discussiun
- gjeus da mimica e gastica

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

**Sectur d'emprender: augmentar il stgazi da plects
activ e passiv**

emprender da conuscher, dumandar, chapir e duvrar
plects e noziuns novas

Exempels per vias, cuntegns e medes

- numnar e descriver objects, activitads e situaziuns
or da l'agen champ d'experientschas
- discurs davart impressiuns visualas, tactilas ed
auditivas
- terms generals, sinonims
- plects novs en raquints, tematicas da l'instrucziun,
mediums visuals ed auditivs
- gjeus cun materialias illustrativas

Sectur d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sectur d'emprender: vesair e duvrrar las regularitads da la lingua cun emprender e discurrer

emprender las differentas pussaivladads da s'exprimer e duvrrar la lingua a moda creativa

experimentar cun suns e cumbinaziuns da suns, als distinguer ed articular correctamain

percepir e dar furma a las melodias da la lingua

duvrrar frastas da constataziun, d'exclamaziun e d'interrogaziun

duvrrar artitgels, furmas singularas e pluralas

exprimer cun lingua fatgs e relaziuns dal temp e dal spazi

Exempels per vias, cuntegns e meds

- la mussadra sco exempel linguistic
- exempels linguistics corrects concernent la materia, l'articulaziun e la grammatica en ils meds utilisads
- lingua spontana dals uffants
- crear pleds e tuns onomatopoeitics
- occasiuns da discurrer en dus ed en la gruppa
- discours ed explicaziuns davart gjeus da construcziun, gjeus da regla, andaments da gjeus, process observads
- describer eveniments en scolina ed en il mintgadi
- raquintar cun agens pleds istorgias, aventuras ed andaments da gjeus
- giugar cun il ritmus e l'intunaziun da la lingua
- gjeus cun rimas
- rimas per uffants, versets, chanzuns, engiavineras

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

**Sectur d'emprender: enconuscher ed exprimer la
lingua en maletgs e simbols**

emprender or da maletgs e sequenzas da situaziuns
ed istorgias e las verbalisar

identifitgar simbols sco purtaders d'infurmaziun

duvrar simbols e letras sco purtaders da messadis

describer eveniments, istorgias e fatgs en maletgs,
lavurs manualas, musica e moviment

Exempels per vias, cuntegns e meds

- litteratura multifara sco med da divertiment e d'infurmaziun
- chantun da cudeschs cun cudeschs da maletgs, cudeschs tematics, lexicons da maletgs, comics
- raquintar cun agens pleds istorgias da maletgs, cudeschs da maletgs
- istorgias dissegnadas dals uffants
- integrar infurmaziuns en scrit en il gieu da rolla, p.ex. invitaziuns d'auters uffants, cartinas da nums, bigliets d'entrada
- etichettas da la butia cun dissegns, pictograms
- pictograms en la scolina ed en il mintgadi
- maledgiar libramain, lavurs manualas, lavurs creativas e far musica
- gjeus cun musters, plans
- gjeus da regla cun simbols grafics

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: far experientschas cun la lingua materna e cun linguas estras**

vesair e rinforzar la lingua materna sco expressiun da la personalitad e da l'identitad

sentir l'acceptanza ed il sustegniment er en la lingua materna estra a la pluralitad

tgirar il contact cun umans d'autras linguas

emprender pleds e noziuns en situaziuns da giugar da mintgadi (en cas da lingua estra); la lingua duess vegnir acquistada a moda natirala

Exempels per vias, cuntegns e meds

- ils idioms sco lingua d'instrucziun e sco lingua da mintgadi
- la lingua da standard sco cumplettaziun pussaivla en raquints, istorgias, rimas, chanzuns
- s'encleger cun uffants da la medema lingua e da lingua estra
- furmar pleds e noziuns en situaziuns da giugar e d'emprender da mintgadi
- furmas da communicaziun nunverbalas
- gjeus, usits, chanzuns, sauts, versets e temas da regiuns linguisticas e culturalas conuschentas ed estras
- agid, sustegn e mesiras da promoziun per uffants da lingua materna estra u cun ina lingua retardada
- en cas da basegn porscher ina instrucziun da lingua supplementara

Sector da furmaziun lavur creativa e musica

La lavur creativa e la musica èn elements che motiveschan directamain ed individualmain ils umans e che sveglian reacziuns spontanias. Quest sector da furmaziun porscha la pussaivladad da surmuntar barrieras linguisticas e socialas.

L'educaziun estetica promova las cumpetenzas emoziunalas, cognitivas e socialas da l'uffant. La lavur creativa e la musica laschan participar l'uffant a la cultura da ses ambient ed al datan progressivamain l'abilitad da cooperar a moda activa. Emprender da conuscher e chapir l'atgna cultura permetta d'avrir l'egliada per autras furmas d'expressiun.

Sector parzial lavur creativa

Lavur creativa cumpiglia tut las activitads, en las qualas l'uffant dovra differents materials a moda creativa per exprimer ed elavurar las atgnas experientschas. La valor pedagogica da la lavur creativa per rimnar experientschas e gudagnar segirezza da sasez en contact cun las chaussas è incontestada. Sa basond sin il gust intensiv da la funcziun e sin il ferm basegn d'imitar da l'uffant, sustegna la scolina l'expressiun individuala da la persunalitad infantila en ils process da dar furma ed en ils products individuals. La valor pedagogica da la lavur creativa sa chatta en l'experientscha dal process creativ.

Sector d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sector d'emprender: percepir, observar e s'exprimer a moda creativa

percepir cun tut ils tschintg senns

sa fatschentar cun plaschair da differentas materialias e las dar furma

Exempels per vias, cuntegns e meds

- percepir sasez ed ils auters cun ina tenuta da respect e toleranza
- fantasias, impressiuns, sentiments
- armonia ed interacziun en la natira
- visitas d'instrucziun en connex cun bajetgs, museums, plazzas da bajegiar
- metter a disposiziun ina purschida da material multifara
- stanza da scolina, piazza da giugar

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: emprender da conuscher ed
applitgar las capacitads fundamentalas ed ils dif-
ferents materials**

emprender da conuscher la structura e las pussai-
vladads da transfurmar differents materials

emprender da conuscher ed applitgar differentas
tecnicas

sviluppar e realisar atgnas ideas

resguardar in decurs da lavurar fixà

cumenzar ina lavur manuala e finir quella

Exempels per vias, cuntegns e meds

- ils mauns sco utensil principal
- s'occupar d'utensils simpels
- experimentar cun differents materials
- purschidas da lavur manadas e libras
- tecnicas da malegiar e da dissegner multifaras
- tecnicas textilas fundamentalas sco taiser, surcuser,
cuser, nuar
- differentas tecnicas da crear cun palpiri sco stgarpar,
tagliar, faudar, entretschar
- tecnicas plasticas sco empastar, modellar, fabritgar
- furmas d'elavurar lain sco resgiar, smerigliar, engut-
tar, furar

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

**Sectur d'emprender: applitgar meds d'expressiun
e da creaziun**

interpretar andaments e situaziuns cun l'agen corp e
cun meds creativs

schliar ina incumbensa a moda individuala

sviluppar plaschair da dar furma a l'agen ambient

cumparegliar experientschas ed enconuschientschas
en connex cun materialias e tecnicas

Exempels per vias, cuntegns e meds

- expressiun persunala e spontana da l'agen mund
d'experientschas
- eleger il material ed ils utensils a moda conscianta
- fabritgar termagls, reproducir objects dal mintgadi
- lavurs comunablas sco eveniments da gruppa
- gidar a concepìr la stanza da scolina ed il conturn
- gieu figurativ cun rollas e poppas
- sa smincar, travestgir
- gjeus d'inschign, poppas da maun
- collaschas, plazzas da giugar tematicas

Sectur parzial musica

La musica è fitg impurtanta per l'equiliber da l'uman. Ella è ina basa centrala da la sanadad corporala, mentala e psichica. La musica è ina forza ch'influenzescha l'uman directamain ed al permetta da percepir, sa participar e d'esser creativ.

L'educaziun musicala en la scolina sa basa sin il gust dals uffants da s'exprimer cun la vusch, cun materialias e moviments. Las capacitads existentas ed acquistadas vegnan applitgadas, differenziadas ed approfondadas. La ritmica che colliescha la musica ed il moviment en modas d'agir improvisadas u concepidas è ina part integrativa da l'educaziun musicala. Ils differents secturs parzials da la didactica da musica na vegnan betg separads in da l'auter, mabain stat-tan adina en in connex direct in cun l'auter, sa cruschian e sa cumpletteschan.

Sectur d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas**Sectur d'emprender: emprender da conuscher e duvrar la vusch sco med d'expressiun multifar**

duvrar l'atgna vusch sco element per dar furma

tadlar, sentir, differenziar e chantar simplas sequenzas da tuns

vesair las chanzuns sco unitad da plects, cuntegn, ritmus, melodia e moviment

augmentar l'agen repertori da chanzuns

Exempels per vias, cuntegns e meds

- chanzuns spontanias, improvisaziuns cun la vusch
- imitar suns, ramurs, modas da sa mover
- scolar la vusch cun gieus da respirar, tuns onomato-poetics, suns linguistics, versins, posiziun dal corp
- la mussadra preschenta chanzuns
- chantar ensemen chanzuns sco eveniment comunabel
- accompagnar las chanzuns cun ritmus e las preschentar a moda pantomimica
- rituals da bainvegner, da genter, d'anniversari
- chanzuns d'uffants e chanzuns popularas dal sectur d'interess dals uffants, davart las stagiuns, differents temas
- gieus cun chant, gieus en rudè e gieus da saut

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: tadlar a moda conscienta sin
ramurs e tuns**

mantegnair e rinforzar il plaschair da tadlar

registrar, enconuscher, memorisar, differenziar e
reproducir ramurs, suns e tuns da l'ambient a moda
conscienta e differenziada

emprender da conuscher classificaziuns musicalas
cuntrarias sco sonoridad/tun, tempo, lunghezza dal
tun, autezza dal tun e las applitgar sez

enconuscher motivs che sa repetan

Exempels per vias, cuntegns e meds

- tenuta positiva da la mussadra vers activitads
musicalas spontanias
- tadlar bain durant spassegiadas, en situaziuns da
mintgadi
- produczziuns da tuns spontans, experimentar ed
improvisar acusticamain
- gjeus da tadlar
- successiuns da ramurs e tuns, spassegiadas da tuns
- cuntrasts sco dad aut - da bass, spert - plaun,
curt - lung, aut - bass, aval - amunt
- repetiziuns, parts, motivs en cumposiziuns, chanzuns,
successiuns ritmicas u melodicas
- notaziuns graficas, dinamicas, metricas
- malegiar tenor la musica
- meds da tun sco registratur a cassetas, giradiscs,
radio
- materialias e scenas da ramurs e tuns
- chanzuns, instruments, cumposiziuns da differents
stils da musica
- signals ritmics, gjeus da dumondas e respostas, gjeus
da resun

Sectur d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sectur d'emprender: producir ed applitgar ramurs e tuns a moda creativa

experimentar e cumparegliar differentas ramurs,
differentes tuns ed instruments

emprender e duvrar ramurs, tuns, la vusch sco meds
da s'exprimer nunverbals

duvrar instruments da l'agen corp, simpels instruments
da ritmica e da tun

tematisar, repeter e variar ritmus e melodias

Exempels per vias, cuntegns e meds

- scuvrir ramurs e tuns cun sufflar, trair, pitgar, stritgar
differentas materialias e chaussas
- producir tuns cun la bocca, ils mauns, ils pes
- far melodias a maun da cudeschs da maletgs, istor-
gias, paraulas, versets, eveniments, situaziuns, lunas
- accompagnar chanzuns cun instruments da l'agen
corp ed auters
- instrumentalisar chanzuns cun preludi e postludi
- improvisaziuns da ramurs e tuns
- construir instruments simpels
- utilizar portatuns
- dissegnar a moda ritmica
- atgnas notaziuns en simbols
- instrumentari da scolina, material da ritmica

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: sa mover tenor la musica**

sa laschar diriger da la musica

transponer musica en moviment

sviluppar in sentiment per la ritmica

coordinar ils mauns ed ils pes

chapis, surpigliar u crear sez simplas furmas
da pass e da saut

inventar e disegnar simbols grafics per ramurs,
tuns, lunghezzas dal tun e lingias da melodia

Exempels per vias, cuntegns e meds

- sa mover a moda spontana tenor tuns e musica
- malegiar, disegnar e far atgnas notaziuns tenor la musica
- inventar moviments cun parts dal corp e cun l'entir corp tenor chanzuns, tocs musicals, versets
- differents pass, tempos e differentas successiuns da pass
- dar furma cun tuns, accompagnar moviments
- splatschar, zappar tenor versets, chanzuns, musica
- variaziuns cun splatschar, platschergnar, palpagnar, zappar, chaminar
- successiuns da tuns, tocs musicals cun differents instruments
- gieus cun chant, gieus en rudè e gieus da saut, chanzuns, versets, tocs musicals, simpels sauts d'uffants

Sectur da furmaziun activitads matematicas

En contact cun objects fa l'uffant da pitschen ensi independentamain experientschas fundamentialas matematicas. El cumpareglia, zavra, observa andaments e dumbra. A basa da questas experientschas sa furma in interess per connexs matematicas. La scolina sustegna quest plaschair e quest gust per activitads matematicas. Ella porscha a l'uffant in sectur d'activitad stimulant ch'el chapescha e po percepir. Uschia daventa il contact cun fatgs matematicas insatge fitg normal.

Sectur d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sectur d'emprender: s'occupar da quantitads

cumparegliar material, al ordinar e zavràr tenor differents puntgs da vista

inventar e reproducir musters e retschas

cumparegliar e transfurmar quantitads

sviluppar ina noziun da la quantitad

registrar simultanamain pitschnas quantitads en il mintgadi

dumbrar chaussas u persunas

Exempels per vias, cuntegns e meds

- s'occupar da diversas materialias e quantitads
- experientschas sur differents senns: visual, auditiv, tactil-chinestetic
- ils uffants furman gruppas
- classifitgar, furmar pèrs e quantitads tenor differents criteris sco color, furma, structura
- urden logic en stgaffa e cun il material da giugar
- versets per trair la sort, versets da la detta, gieus cun chant e saut
- gieus da siglir, stgalims
- material da bajegiar e da construir normà
- gieus da dats, gieus da regla
- material da plazzar, mosaic da dats, curals, material natiral
- butia

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

**Sectur d'emprender: pertschaiver e cumparegliar
differentas grondezzas**

emprender da conuscher differents spazis da temp

s'occupar da valurs monetaras

emprender da conuscher differentas lunghezzas

cumparegliar paisas

s'occupar enten giugar da volumens e mesiras
chavorgias

Exempels per vias, cuntegns e meds

- decurs dal di en scolina ed a chasa
- uras e stagiuns
- chalender d'anniversari
- midadas en la natira sco la creschientscha da las plantas, l'aura
- tuns e pausas en la musica
- gjeus da rolla cun munaidas e bancnotas da giugar
- la via en scolina, vias tar auters bajetgs
- meds d'agid per mesirar sco il pe, il pass, il maun, la corda, il fist, la lingera
- material da bajegiar normà
- ballantscha, ballabaina
- far pettas, cuschinar
- differents recipients da svidar (chantas, cuppas) e materialias sco aua, sablun
- gjeus da metter in en l'auter

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

Sectur d'emprender: sviluppar ina imaginaziun dal spazi

s'orientar en il spazi

bajegiar, construir, lavurar tenor models

furmar, separar ed emplenir surfatschas e spazis

Exempels per vias, cuntegns e meds

- stanza da scolina, implants or en il liber, halla da gimnastica
- gieus da saut, gieus cun chant e gieus en rudè
- materialias ritmicas
- gieus da percepir il spazi
- bajegiar cun differentas materialias
- material da construcziun cun e senza models
- reproducir l'ambient, midadas en la scolina
- dissegnar, malegiar
- faudar, tagls da siluettas
- cumbinellas, material da plazzar

Sector da furmaziun moviment e sport

Il moviment è in basegn vital da l'uman. Tras el s'avischina l'uman al mund, tras el percepscha l'uman il mund e rimna experientschas. La scolaziun da la motorica en scolina sustegna il svilup emoziunal, social, mental e corporal da l'uffant. Sco part fundamentala d'in svilup cumplexiv da la personalitad n'èn il moviment ed il sport nagina finamira d'emprender isolada. Il decurs dal di en la scolina porscha regularmain spazi per experientschas motoricas. L'uffant emprenda cun agir. Process d'emprender cumplexivs èn colliads cun moviment e vegnan sustegnids da quel. Uschia è il sector da furmaziun moviment e sport collià cun tut ils aspects da la lavur da scolina e vegn realisà en la lavur da mintgadi en la stanza da scolina, or en il liber ed en la halla da gimnastica.

Sector d'emprender, finamiras approximativas pussaivlas

Sector d'emprender: s'occupar da l'agen corp, al scuvrir, sentir ed emprender da conuscher

ademplir il basegn da sa mover natiral

empruvar or differentas pussaivladads da sa mover cun l'entir corp e cun parts dal corp

empruvar or differents moviments cun differentas materialias e divers urdains

vesair andaments motorics ed imitar quels

vesair il moviment sco pussaivladad creativa da s'exprimer

Exempels per vias, cuntegns e meds

- alternar fasas da paus e da moviment en la scolina
- zonas da repaus e da moviment en la scolina
- unitads regularas da gimnastica, sport e ritmica
- elements da moviment e da ritmica en temas e gieus
- moviment liber e gieus da moviment cun l'entir corp e cun singulas parts dal corp
- furmas da giu en connex cun experientschas corporalas e sensitivas, exercizis da respiraziun e da recreaziun
- gieus da gastica, da mimica e represchentaziun da figuras
- represchentaziuns cun moviment e cun lingua
- materialias da ritmica
- moviment tenor ritmus, tuns, musica, chanzuns, versets, istorgias, maletgs
- sautar

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas****Sectur d'emprender: far experientschas da curren, siglir e bittar**

vesair il svilup e l'augment da prestaziun personal

emprender da conoscher differentas configuraziuns dal terren

emprender da conoscher furmas da moviment cuntrias ed adattar il moviment a la situaziun

curren savens spert, dentant er plaun e ditg

rimnar experientschas da bittar multifaras cun il maun sanester e dretg

emprender da tschiffar

exercitar differentas furmas da siglir e da curren, improvisar

inventar, empruvar ed imitar sez furmas da chaminar e da curren

Exempels per vias, cuntegns e meds

- differentas experientschas da curren, siglir e bittar sin differentes palantschieus e terrens
- gjeus, lutgas, exercizis cun differentes elements temporals, spazials e dinamics sco spert - plaun, creschent - degressiv, enavant - enavos, schluccà - stendì, ferm - fin
- ir, curren, siglir, curren sur, sin e davent d'obstachels
- ir, curren, siglir, curren cun differentas materialias, meds d'agid, er en localitads stretgas
- gjeus da tschiffar e da curren
- gjeus da curren e da siglir
- gjeus da bittar, gjeus da ballas
- gjeus cumbinads cun differentas incumbensas
- imitar modas da sa mover, curren u chaminar figuras, exercizis da partenari u da gruppa

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

Sectur d'emprender: scuvrir e far experientschas cun ballantschar, raiver, sa volver, sgular, pendular, rullar, glischnar cun differents senns

ademplier il plaschair da sa mover vi da differents urdains, cun e sin quels

rimnar experientschas motoricas multifaras vi d'obstachels ed urdains, exercitar las capacitads ed avair plaschair da quellas

sa gidar e sa segirar vicendaivlamain

Exempels per vias, cuntegns e meds

- porschida multifara da materialias e d'urdains per giugar or en il liber
- structuradas topograficas stimulantadas dals implants or en il liber da la scolina
- urdains da giugar e da raiver sin las plazzas da giugar ed en ils parcs
- materialias da ritmica, urdains pitschens e gronds en la halla da gimnastica
- occasiuns natiralas da raiver, ruschnar, pendular etc. or en il liber
- instruments da sa mover, vehichels, urdains da giugar dal champ d'experientscha dals uffants
- porschidas per moviments da ballantschar e da pendular
- porschidas per sa mover sin terren elastic sco mattas, matratschas
- porschidas per moviments da sa volver enturn l'axa longitudinala e traversala dal corp, sco butschins, bavrolas, tschertgels
- gieus da ballantschar sin funds instabels, sco aissa balluccanta, pedalo, chommas da lain

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

Sectur d'emprender: plaschair da sa mover, giugar e far sport en localitads, or en il liber, en la naiv ed en l'aua

rimnar experientschas da giugar multifaras sulet, en dus ed en la gruppa

emprender da conuscher las particularitads dal moviment or en il liber, en la natira

emprender da conuscher, eleger, transfurmar e sviluppar pussaivladads da sa mover, da giugar e da sport adattadas a las stagiuns

vesair la naiv ed il glatsch sco elements per moviment, gieu e sport

far experientschas cun moviment, gieu e sport cun, sper ed en l'aua

sa disar vi da l'aua, sminuir la tema e sa sentir bain sper ed en l'aua

Exempels per vias, cuntegns e meds

- gieus da curren, tschertgar, tentar, tschertgar plazs
- gieus cun chant, gieus da saut e gieus en rudè
- gieus d'inschign e da balla
- gieus cooperativs
- gieus cun materialias simplas, materialias naturalas
- moviment, gieu e sport en la vischinanza, en il gaud, sin la prada, sin plazzas, sin implants da sport or en il liber
- spassegiadas, cursas en il gaud, percurs da fitness
- sa participar a dis da gieu e da sport
- gieus cun il vent
- gieus en, cun e sin la naiv
- ruschnar e glischnar sin naiv e glatsch, cun e senza meds d'agid
- gieus, termagls ed experiments cun e sper l'aua
- gieus per sa disar a l'aua
- trair e stuschar in l'auter en l'aua, glischnar en l'aua, sfunsar

**Sectur d'emprender,
finamiras approximativas pussaivlas**

Sectur d'emprender: s'occupar da l'agen corp, dals objects e da l'ambient social cun sa mover e percepir

vesair l'armonia da la percepciun e dal moviment

emprender da conoscher differentas furmas da la percepciun sensitiva

empruvar or las pussaivladads da mover tuttas duas varts dal corp (dretga e sanestra)

guardar, reagir e mover

tadlar, reagir e mover

tutgar, reagir e mover

experimentar a moda conscianta la tensiun e la detensiun dals muscels en moviment

far experientschas e giugar cun l'equiliber

Exempels per vias, cuntegns e meds

- gjeus da balla cun bittar, tschiffar, rullar, pitgar
- furmas da giugar e d'exercitar cun reagir sin differentas colurs u furmas
- malegiar grondas surfatschas cun colurs, cun la detta, cridas
- coordinar il guardar e l'agir cun lavurs manualas, gjeus da construcziun, cun taisser, dissegнар, lavurar cun arschiglia
- exercizis, furmas da gieu per sensibilisar l'orientaziun da sanestra e dretga
- gjeus da labirint, pazienza, cullas, tgejels
- gjeus cun signals acustics sco reagir sin differentes tuns, chattar funtaunas da ramur
- transformar ritmus en moviment, gjeus cun chant, gjeus en rudè, gjeus da saut, saut
- palpar objects, spazis, structuradas da la surfatscha
- gjeus da forza e d'equiliber sco bajegiar statuas d'umans, trair e stuschar objects u partenaris, gjeus da lutgar e da sa strair cun reglas fixadas
- ballantschar senza urdains, sin obstachels natirals u sin urdains da gimnastica
- exercizis da ballantschar cun objects
- raiver, pendular, ruschnar
- ballantschar, far penna, ir sin chommas da lain, aissa-rulletta, taila da schlantsch, pedalo, ballas da sigliottar